

De oudste Nederlandse tennisrackets

Theo Bollerman

De vondst van de twee oudste rackets van Nederland in 2008 geeft een beter inzicht in het tijdstip waarop de lawn-tennis sport voor het eerst in ons land is beoefend is. Tot dusver is daar zeer weinig over bekend. In dit artikel stel ik deze kwestie aan de orde, waarbij ik ook aangeef hoe het mogelijk is aan de hand van de vorm en markering van de rackets de leeftijd bij redelijke benadering in te schatten.

Wingfield verzint Sfairistike

De officiële geboortedatum van de lawn-tennis sport wordt gemakshalve gelijkgesteld aan het tijdstip van patentverlening aan majoor Wingfield voor het spel Sfairistike (Grieks voor bal) op 23 februari 1873. Om precies te zijn, het patent betrof de zandlopervorm van de baan. Al in het voorafgaande jaar had hij geëxperimenteerd met de spelvorm op een buitenbaan. Hij had zich nadrukkelijk laten inspireren door het eeuwenoude tennis of courte paume, dat gespeeld werd in speciaal voor dat doel gebouwde overdekte zalen. Majoor Wingfield had houten kisten laten maken, met daarin netten, lijnen, rackets, ballen en een reglement dat merkwaardige regels bevatte. Zo moest er gespeeld worden op een zandlopervormige baan met een heel hoog net, en een rare manier van tellen.

Inmiddels was aan twee voorwaarden voldaan om een succesvolle variant aan de markt toe te voegen. Dankzij de uitvinding van het vulcaniseren van rubber kon een op gras stuitende rubber bal gebruik worden; en dankzij de uitvinding van de grasmaaimachine was dat gras redelijk gemakkelijk kort af te knippen.

Overigens, al eeuwenlang werd in de buitenlucht met rackets, een touwtje als net en een afbakening van het speelveld door belijning een balspel gespeeld, dat in Frankrijk *longue paume* heette (en nog steeds beoefend wordt in liga verband) en in Engeland *field tennis*.

Wingfield hoopte dat hij met zijn spel veel geld zou kunnen verdienen; bijna slaagde hij in deze opzet, ware het niet dat er een kink in de kabel kwam. Het spel sloeg wel erg goed aan, daar lag het niet aan. Op de garden parties van de gegoede families was het een groot succes, want de jongens en meisjes hadden al snel door dat de ongedwongen en sportieve sfeer een kleine flirt ten goede kwam.

De wedstrijdspelers nemen het over

Het spel beviel echter zo goed, dat de bevreemdende spelregels kritisch werden bekeken door de echte sportievelingen, die graag serieuze wedstrijden speelden. Als je de spelregels verandert van het ene spel wordt het een ander spel. Al na een jaar kwamen lawntennis spellen op de markt, die een rechthoekige baan als speelveld hadden. Zo kon het patent gemakkelijk worden omzeild.

Het spel werd natuurlijk ook alleen lawntennis genoemd. Diverse concurrerende fabrikanten (Hale, Germain) brachten in grote hoeveelheden hun boxen op de markt. De naam Sfairistike was dus geen lang leven beschoren. Wingfield was er niet blij mee, maar kon de ontwikkelingen niet stoppen.

Het cricketterrein van Lords is eigendom van de M.C.C. (Marylebone Cricket Club), de meest invloedrijke club van het land. Zo hadden vooraanstaande leden in de voorafgaande decennia de cricketregels aangepast en tot wet verheven. Op het terrein van de M.C.C. bevindt zich nog steeds een realtennisbaan, en vele goede cricketers beoefenden ook de realtennis sport. Natuurlijk vonden zij het grastennis van Wingfield ook een leuke bezigheid, maar eigenlijk ongeschikt voor serieuze wedstrijd sport. Gewend als zij waren om een sport te besturen, namen zij het initiatief om ook het spel Sfairistike om te bouwen en geschikter te maken voor wedstrijd sport. Vanzelfsprekend grepen zij daarbij terug op de hun zo vertrouwde realtennis. De baan kreeg dezelfde dimensies, het net werd omlaag gebracht en de eeuwenoude scoringswijze met 15-0, 30-0 enz. werd weer toegepast.

In 1877 organiseerde de All England Lawn tennis and Croquet Club haar eerste lawn-tennistoernooi op haar banen in Wimbledon. Dit eerste Wimbledontoernooi kan beschouwd worden als de definitieve doodsteek van Sfairistike.

Europa volgt snel

Al in 1874 werden diverse Sfairistike-spellen besteld vanuit Duitsland en Frankrijk. De eerste officiële wedstrijd baan werd in 1876 gefotografeerd in Bad Homburg.

Maar wanneer werd in Nederland de eerste tennisbal over een net heen geslagen?

Bij de beantwoording van die vraag zoekt men als snel naar de oprichtingsdatum van de oudste tennisclub van Nederland. Om diverse redenen helpen deze data geheel niet om de eerder gestelde vraag adequaat te beantwoorden.

Ten eerste zijn ons alleen de oprichtingsdata van clubs bekend die nog steeds bestaan. Van de clubjes die al lang geleden zijn opgeheven, weten we zo goed als niets. En dat waren er zeer vele. Het was immers gebruikelijk met een groepje van tien tot vijftien jongelui gezamenlijk een tenniskist met spullen aan te schaffen en een baantje uit te zetten. Na verhuizing of bijvoorbeeld voltooiing van de middelbare school kon zo'n clubje snel uiteen vallen. Slechts een twintigtal verenigingen uit het laatste gedeelte van de negentiende eeuw zijn blijven bestaan.

Als oudste Nederlandse vereniging wordt nog steeds aangemerkt LTV Ready uit Gorinchem, hoewel deze club nooit bewijs heeft kunnen aanvoeren voor deze bewering. In hun jubileumboek wordt dat terecht onderkend. In het bezit van het bestuur van het Nederlands Tennis Historisch Genootschap is zelfs een

Sphairistike anyone?

brief van de zoon van een vooroorlogs bestuurslid van Ready, die stelt dat het toenmalige bestuur er van overtuigd was dat de club NIET uit 1882 stamde. Er was wel een tennisclubje geweest, opgericht door een Engelsman, maar dat was ter ziele gegaan en pas jaren later was er een nieuwe club, Ready, opgericht.

Men kan er in ieder geval dus wel gevoeglijk van uitgaan, dat men in Gorinchem niet als eerste tennisballen heen en weer had geslagen. De Haarlemse Lawn Tennis Vereniging stamt uit 1885, het Rotterdamse Anglo Dutch hoogstwaarschijnlijk ook, ondanks een foutieve oprichtingsdatum in het eigen jubileumboek (sic). In Den Haag is ook al geruime tijd daarvoor gespeeld op het voormalige landbouwgebied van de Bataafsche boer, waar de vrouw van de jachttopziener een glaasje melk verkocht aan de zich vertredende en tennissende Hagenezen. In 1888 wilde de gemeenteraad er een echte uitspanning van maken. Secretaris F. de Rijk van lawn-tennisclub Fradama deelde mee, dat zijn club al geruime tijd op dat terrein had gespeeld, en zonder baan dreigde te geraken. Dit leidde ertoe dat B & W de opdracht gaf een viertal banen aan te leggen en zodoende het eerste tennispark van Nederland te creëren. Voldoende bewijzen dus, dat in het begin van tachtiger jaren er geregeld in Nederland in verenigingsverband werd getennist. Maar waarschijnlijk in familieverband veel eerder!

De oudste rackets

Het afgelopen jaar doken twee rackets op, die uit de nalatenschap van een gegoede Nederlandse familie afkomstig zijn. Het vermoeden is nu gerechtvaardigd, dat omstreeks 1876 al in Nederland is getennist. Het betreft namelijk twee "lopsided" (asymmetrische) rackets, met intacte darmbespanningen en met als merknaam: Sfairistike. Dat Sfairistike rackets ook in asymmetrische uitvoering vervaardigd waren, was overigens tot dusver in de literatuur niet bekend.

Navraag leerde ons, dat het spel uitsluitend binnen de familie bedreven werd op een uitgezette baan op het landgoed; het ging echt om de gezelligheid en niet om de prestatie, zoals ook de badmintonnsport vaak bij windstille dagen op campings gespeeld wordt. Natuurlijk hadden de Sfairistike-rackets later plaatsgemaakt toen stevigere typen rackets beschikbaar waren. De meer kwetsbare ogende Sfairistike rackets waren op zolder gezet en daar 130 jaar later vanaf gehaald. Is het nu mogelijk exact vast te stellen, hoe oud deze rackets zijn?

Aangezien helaas te weinig bekend is over de strategie van majoor Wingfield bij het in de markt zetten van zijn

Sfairistike-kisten, en evenmin bekend is, wanneer hij zijn laatste serie liet fabriceren voordat hij de markt verliet, kan alleen via enig deduceren en nobel giswerk de leeftijd van deze rackets vastgesteld worden.

De kernvraag bij het vaststellen van de leeftijd moet dan gezocht worden in het model. De officiële wetenschap gaat ervan uit, dat zijn eerste rackets een symmetrisch blad hadden, hoewel vroege afbeeldingen een andere indruk geven. Het kan zijn dat een slechte tekenaar enigszins geknoeid heeft met het perspectief.

Wel is zeker, dat de laatste (vijfde) druk van zijn spelregelboekje stamt uit 1876. Daarna heeft majoor Wingfield geen nieuwe pogingen gedaan zijn verloren marktaandeel terug te winnen.

In deze tijd was al een druk debat ontstaan over de juiste lawntennistechniek. Het ging tussen twee stijlen van tennis spelen. De ene stijl was een variant op de rackets techniek. De nog steeds beoefende sport rackets is de voorloper van squash; het wordt gespeeld met een ca 7 cm langer racket met een blad zoals dat van een squashracket, en een keihard balletje op een veld dat ongeveer twee maal zo groot, hoog en diep is als een squashbaan. Klassieke vlakke slagen vormen de basis van de speltechniek. De andere stijl was afkomstig van het realtennis, waarbij je met zware onderspin moest spelen. Een asymmetrisch blad is daarbij behulpzaam, want dan kan de bal als het ware zo lang mogelijk over het blad rollen zonder het houten frame te raken. Vanaf 1876 werden dan ook lawn-tennisrackets gefabriceerd met dezelfde asymmetrische bladen; deze bleven tot ca 1880 in de mode. Het is niet onlogisch om te bedenken, dat majoor Wingfield voor zijn laatste poging om de concurrentie te bestrijden ook rackets in die stijl liet maken.

De eerste Wimbledonfinale werd overigens gewonnen door Spencer Gore, een rackets speler, met name omdat hij goed kon volleren, wat goed te pas kwam op het knollenveld dat voor tennisbaan doorging.

Nog een Wingfield innovatie?

De twee ontdekte rackets ogen hetzelfde, maar hebben een verschillend gewicht. Het ene racket weegt 270 gram, het andere 220. Dames en herenrackets hebben van oudsher een verschillend gewicht. Is de majoor de eerste geweest, die de noodzaak onderkend heeft verschillende gewichtsoorten te laten fabriceren? Was het een extra slimme zet om de concurrentie af te troeven? Reclame-uitingen met deze strekking zijn niet bekend. Het Wimbledon Lawn Tennis Museum beschikt niet over relevante informatie. In feite had men daar nog nooit een lopsided Sfairistike racket gezien! De vondst van deze twee rackets wordt dan ook internationaal

gezien als een belangrijke toevoeging op de kennis van de vroegste jaren van de tennissport.

De rackets zijn ongetwijfeld gefabriceerd in 1876. Of zij toen onmiddellijk in dat jaar in Nederland zijn beland is onzeker. Het kan ook het jaar daarop hebben plaatsgevonden. Maar in ieder geval is er voldoende aanleiding om voorzichtig te concluderen, dat evenals in omringende landen het lawntennis spel al vanaf 1876 in Nederland beoefend werd zij het nog niet in verenigingsverband.

Literatuur

The Tennis Players - T. Todd – 1979, Vallancey Publ.

The game of Sfairistike or lawn tennis – rules of tennis (1874) Walter Wingfield

Walter Wingfield, Edwardian Gentleman

Lawn tennis, Its Founders & Its early Days

De Bataafsche Boer – C.H. Slechte – Boekencentrum BV ca 1981

Hoera Victoria Loopt in het Honderd